

Žlahtna usklajenost znanstvenega in pedagoškega delovanja Gregorja Kocijana

(Zapozneli zapis ob šestdesetletnici)

Pisati o jubileju Gregorja Kocijana, literarnega zgodovinarja in profesorja slovenske književnosti na Pedagoški fakulteti v Ljubljani in Pedagoški fakulteti v Mariboru, dobro leto po dnevu, ko je lanskega junija (1993) praznoval šestdeset let, bi bilo v normalnih razmerah nekoliko nerodno, a v okoliščinah, ko se na Slovenskem ponovno »vse spreminja« in ko tudi revija Jezik in slovstvo doživlja prenovo uredništva in v nekem pogledu tudi dopolnjevanje vsebinskega koncepta, je »zamik«, če že ne razumljiv, vsaj do neke mere dopustljiv. Ob tem ne ravno bleščečem opravičilu revije in njenega kroga bi vendarle ponovil staro resnico, da o vrednosti opravljenega dela ne odločajo niti jubileji niti zapisi o njih, pomembno je delo samo; in o njem, njegovi teži in pomembnosti, bi rad zapisal nekaj »nejubilejnih« besed, in spregovoril bi še o človeku, ki ga je opravil in ga še vedno opravlja — prizadevno in odgovorno.

Ko sem v tej želji iskal naslov za pričujoči zapis, sem se med možnostmi, ki jih ponuja in zahteva širina Kocijanove življenjske zavzetosti, ustavil pri usklajenosti njegovega znanstvenega in pedagoškega delovanja, čeprav sem se zavedal, da tak naslov ne pokriva celote njegovega delovnega in ustvarjalnega območja. Izbor naslova je odločil prijazen spomin na najino sodelovanje v uredništvu revije Jezik in slovstvo. Gregor Kocijan je bil najprej, v letnikih 1979/80, 1980/81 in 1981/82, kot član uredništva odgovoren za literarno področje, potem je od letnika 1982/83 do letnika 1987/88 bil glavni in odgovorni urednik revije. Med člani uredništva oziroma uredništev revije iz tistih let je bil ravno Gregor Kocijan tisti, ki je znal z živo zavestjo o programskih izhodiščih revije ohranjati ustrezno razmerje med jezikoslovnimi, literarnovednimi in didaktičnimi prispevki ter z občutkom za pravo mero krepiti tisto, kar je v predgovoru Trideset let Jezika in slovstva (**Biografsko kazalo Jezika in slovstva I-XXX, 1955/56 — 1984/85**, Ljubljana, 1985) označil kot »zvezo med obravnavanimi temami v JiS in neposrednimi potrebami v vzgojno-izobraževalnem procesu«.

Posluh za pomen in potrebe literarnega izobraževanja na najbolj pomembnem in hkrati občutljivem področju, kot je šolstvo, so pri Gregorju Kocijanu poleg izjemnega občutka za vlogo in pomen literature, še posebej v slovenski kulturi, izostrile življenjske izkušnje, ki si jih je pridobil kot srednješolski profesor v Kranju, raziskovalec pri Kulturni skupnosti Slovenije, od leta 1975 univerzitetni učitelj na ljubljanski Pedagoški akademiji oziroma fakulteti in od leta 1985 tudi na Pedagoški fakulteti v Mariboru.

Na Kocijanovo dovzetnost za pomembnost uveljavljanja literature in literarne vede v izobraževanju in na drugih področjih slovenske kulture je vplivala tudi okoliščina, da se je med redkimi strokovnjaki za literarno vprašanja vrsto let ukvarjal z literarno sociologijo tudi s knjigotrškega in založniškega vidika. Raziskava **Knjiga in bralci** (1974), ki obravnava »razmerja med bralci in knjigo« na osnovi anketiranja »represzentativnih vzorcev« slovenskega prebivalstva, je na Slovenskem pionirsko delo s področja empirične literarne sociologije. Gregor Kocijan je pozneje to raziskavo literarnega življenja dopolnil in aktualiziral skupaj z M. Žnideršičem v **Knjigi in bralci**

II (1980), skupaj z Žnideršičem, D. Podmenikom in D. Ruplom v **Knjigi in bralci III** (1985) in jo predstavil v sintetični obliki tudi mednarodni javnosti v prikazu Reading Interests in Slovenia. Readers of Belle-lettres (**Slovenian Books 1987, Knjiga 87**). Ugotovitve, zapisane že leta 1974 v raziskavi **Knjiga in bralci**, so v večji ali manjši meri aktualne tudi danes. To velja tako za opozorilo, da »potreba po knjigi pri nas ni na dovolj visoki ravni«, kot za spoznanja o »odločilnem vplivu družinskega okolja in šole« na odnos do knjige, o potrebi po »sožitju in dopolnjevanjem med knjigo in drugimi mediji, v prvi vrsti televizijo,« in dostopnosti knjige glede na možnosti nakupa, izposoje, ustreznega izbora del in obveščanja. Tako zbrana in raziskana dejstva o usodi knjige, še posebej leposlovne, v sodobni Sloveniji, so, kot kaže, vplivala tako na Kocijanovo zavzetost za premišljen, raznovrsten, po možnosti ažuren in kvaliteten izbor literarnih del, ki naj bi jih ponujalo založništvo slovenskim bralcem z upoštevanjem značaja in potreb slovenske kulture, kot na njegov stvarni pristop k literarnozgodovinski in kritični obravnavi literature. Gregor Kocijan ob spoštovanju slovenske literarnozgodovinske tradicije in izjemni zvestobi literarnim dejstvom previdno in selektivno sledi tako domačim kot tujim inovacijam na področju literarne vede. Vse to se izraža tako v Kocijanovih strokovno popularizatorskih prizadevanjih kot v strogo znanstvenem delu.

Zvestobo do historičnih dejstev kot nujne osnove za kakršnokoli literarnoznanstveno obravnavo je neposredno izkazal v bibliografskih delih, kot so **Bibliografija del dr. Iva Šorlija** (1957), **Bibliografski pregled slovenskih prevodov iz poljske književnosti**, ki ga je sestavil skupaj z J. Koruzo in J. Pogačnikom leta 1960 za pregled **Poljske književnosti Rozke Štefanove**, in še posebej obsežna bibliografija slovenske kratke pripovedne proze, ki je izšla v dveh delih (za obdobje 1850-1891 v knjigi **Kratka pripovedna proza od Trdine do Kersnika** leta 1983 in za obdobje 1892-1918 v posebni knjigi **Slovenska kratka pripovedna proza 1892-1918. Bibliografija** leta 1988). — Historični vidik, uveljavljen v binomu »pesnik in njegovo delo«, je značilen tudi za poljudna, predvsem mlademu bralcu namenjena Kocijanova monografska priročnika **France Prešeren v sliki in besedi** in **Josip Jurčič v besedi in sliki** (zbirka **Obrazi pri ljubljanski založbi Mladinska knjiga**, prvi iz leta 1977 in drugi iz leta 1981). Podobno bi lahko označil tudi pregledno zastavljeni priročnik **Slovenski književniki — 51** (Ljubljana, Masima, 1991).

Mlademu bralcu osnovnošolcu je Gregor Kocijan pripravil skupaj s S. Šimencem berilo za peti (**Pozdravljeno zeleno drevo**, 1991), šesti (**O domovina, ti si kakor zdravje**, 1990), sedmi (**Vezi med ljudmi**, 1987) in osmi razred (**V nove zarje**, 1989) in pri tem poskušal uskladiti literarnodidaktične in vzgojne vidike. — Mladinski literaturi sta posvečena njegova izbora besedil Josipa Jurčiča (**Izbrana mladinska besedila I-II**, 1980) in Janeza Trdine (**Izbrana mladinska besedila**, 1981), mlademu srednješolcu pa še posebej izbor **Jurčičeva kratka pripovedna proza** (Knjižnica Kondor 173, 1978) in šolam namenjena izdaja romana **Visoška kronika** Ivana Tavčarja v tretjem letniku Zbirke Klasje iz leta 1993 z izčrpnimi spremnimi besedili in opombami, ki poleg zgodovinskega okvirja in geneze objavljenih del ponujata tudi dokaj informativni prikaz stilističnih in žanrskih posebnosti literarnega besedila.

Kljub doslej zapisanemu in navkljub izbranemu naslovu zahteva in zasluži v pričujočem zapisu osrednjo pozornost Kocijanova obravnavo slovenske pripovedne proze, še posebej t.i. kratke pripovedne proze. Tu je v ospredju Kocijanova monografija **Kratka pripovedna proza od Trdine do Kersnika**. V njej avtor najceloviteje izoblikuje svoja literarnoteoretska izhodišča, temelječa na kritično sprejetih in dopolnjenih vidikih domačih (M. Kmecl, J. Kos, B. Paternu idr.) in tujih teoretikov (M. Głowinski, W. Kayser, H. Markiewicz, M. Solar, Z. Škreb, B. Tomaševski idr.). Tudi v tej razpravi ostaja Gregor Kocijan zvest historičnemu vidiku. Upošteva »časovno-razvojno razsežnost«, ki da kratki pripovedni prozi daje »značilno smiselčnost«, in kratko pripovedno prozo raziskuje z »vidika predhodne tradicije« in »vidika inovacij«. Pri tem sledi ob diahronični tudi sinhronični liniji, da bi tako ugotovil »možnosti in prvine za nastajanje kratkoprozne tradicije« in odkril »podobnosti in razlike«. Ko poskuša opredeliti kratko pripovedno prozo z genološkega vidika, se opira na »empirično morfologijo književnosti«, kot jo pojmujeta M. Solar in J. Kos, prihaja do »skupnih imenovalcev«, ki naj bi bili dolžina besedila (obseg, število besed), pripovedni postopki in avtorjevi vsebinski cilji, in meni, da med njimi obstaja dialektično razmerje. Ta

teoretična izhodišča dopolni v poglavju Poskus opredelitve kratke pripovedne proze druge polovice 19. stoletja še posebej z zgodovinskimi razgledi, ki naj bi konkretizirali genološke oznake z upoštevanjem posebnosti razvojnih soodnosov znotraj žanrskega sistema slovenske literature v obravnavanem obdobju. Gregor Kocijan tako izoblikuje literarnoteoretski in zgodovinski temelj, ki mu omogoča sintetično predstavitev kratke pripovedne proze s stilno-morfološkega, poetološko-genološkega in literarnofaznega vidika.

Podobno sodbo bi lahko zapisal tudi za knjigo **Med analizo in sintezo** (1992), ki prinaša literarnozgodovinske razprave, objavljene v letih 1977-1990 v reviji Jezik in slovstvo in v zborniku Seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Tudi v tem izboru je v ospredju pripovedna proza (Jurčiča, Mencingerja, Ivana Cankarja in Majcna) ob širših literarnozgodovinskih razgledih (Romantika in realizem v slovenski književnosti, Konstituiranje slovenske poezije in pripovedne proze v 19. stoletju) in soočanju z literarno kritiko in literarnimi programi (Levstikov literarni program in mladi Jurčič, Stritarjevi literarnokritični pogledi v praksi idr.). V tem izboru izstopa dokaj inovativen sestavek Cankarjeve Podobe iz sanj kot primer ritmizirane proze, ki na svojski način zastavlja, in tudi že rešuje, vprašanje ritma v Cankarjevi prozi in njegove »tesne navezanosti« na »semantične značilnosti posameznih besedil«.

V Kocijanovi knjigi **Med analizo in sintezo** je tudi sestavek Cankarjeva in Matoševa kratka pripovedna proza ob prehodu iz 19. v 20. stoletje. Ta nas opozarja na avtorjeve publicistične in še bolj literarnozgodovinske in primerjalne obravnave južnoslovanskih literatur. Med njimi izstopajo eseja Proza Vladana Desnice (Dialogi, 1967), Pripovedni svet Meša Selimovića (Dalogi, 1969), primerjalni študiji Slovensko leposlovje na srbohrvaškem jezikovnem območju (1945-1970) (JiS, 1972/73), Ivan Cankar na srbohrvaškem jezikovnem območju (Knjiga, 1976) in tudi kritični zapisi, kot je na primer sestavek Nekaj pomislekov o Lukičevi knjigi **Savremena jugoslovenska literatura 1945-1965** (Sodobnost, 1969). Gregor Kocijan v teh sestavkih ne kaže samo obsežnega strokovnega znanja, ampak hkrati izpričuje kvalitete humanista, ki se zaveda vloge in poslanstva pesniške besede za medčloveške in še posebej mednacionalne odnose, zato se v primerih, ko so te kvalitete ogrožene, odločno in argumentirano odziva, kot se je na primer odzval v omenjeni kritiki Lukičevega površnega, apriornega in dvomljivega unitarističnega obravnavanja nacionalnih literatur v nekdanji Jugoslaviji in zavrnil Lukičev odnos do teh literatur »kot oblik jugoslovanske literature«, ko je pribil, da Lukičeva teorija o nekem jugoslovanskem literarnem organizmu »nima in tudi ne bo nikoli imel(a) realnih temeljev«.

Nazadnje bi morda bolj sebi kot Gregorju Kocijanu zaželel, da bi se tudi drugi, kot sem se jaz, ko sem pripravljajal pričujoči zapis, bolje seznanili z jubilarntovim prispevkom k slovenski literarni vedi in kulturi, in tako okrepili tisto, kar naš čas morda najbolj pogreša — poznavanje, spoštovanje in razumevanje besede in misli drugega.

Aleksander Skaza

Filozofska fakulteta v Ljubljani